

но до їх покликань, інтересів і здібностей, підготовку та підвищення кваліфікації; задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках; сприяння в реалізації держ. політики зайнятості населення; забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку установ профес.-технічної освіти і профес.-технічних навч. закладів різних форм власності та підпорядкування.

З метою підвищення ефективності дії цього Закону та правового забезпечення підготовки кваліфікованих робітників до нього неодноразово вносилися зміни. На виконання постанови ВРУ «Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні» від 03.04.2003 р. № 699-IV було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань професійно-технічної освіти», що сприяло усуненню суперечностей в різних законодавчих актах із проблем підготовки кваліфікованих робітників. Посадові особи і громадяни, винні в порушенні Закону України «Про професійно-технічну освіту», несуть відповідальність згідно із законодавством. Прийняття цих законів, відповідно до яких було розроблено нормативно-правові акти, сприяло забезпеченню розвитку профтехосвіти в нових соціально-економічних умовах.

Лит.: 1. ВВР, 1998; 2. Законодавчі акти України з питань освіти станом на 01.04.2004 року: Офіс. вид. — К., 2004; 3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань професійно-технічної освіти» від 11.09.2003 р. № 1158-IV // Професійно-технічна освіта, 2003.

Н. Г. Ничкало

ЗАКони і Закономірності навчання — об'єктивні закони і закономірності навч.-виховного процесу. Необхідність їх вивчення зумовлена тим, що не досить лише описати те, що відбувається в школах та ін. освітніх закладах. Треба відшукати глибинні основи пед. діяльності, з'ясувати суть пед. дійсності, розкрити закономірності, які в ній діють.

Закон завжди має і пояснювальну, і прогностичну функції. Це такий компонент логічної структури пед. науки, який, відображаючи об'єктивні, внутрішні, істотні й відносно стійкі зв'язки пед. явищ, сприяє наук. управлінню навч.-виховною діяльністю, передбаченню результатів того чи ін. управлінського рішення, спрямованого на оптимізацію змісту, форм, засобів і методів навч.-виховної діяльності.

Закономірність — найбільш загальна форма втілення теор. знання. Вона свідчить про наявність закону. Однак чи правомірно взагалі говорити про закономірності, тобто об'єктивно існуючі, стійкі, інваріантні зв'язки, стосовно здійснюваної людьми пед. діяльності? Чи не суперечить

це характерній для самого останнього часу тенденції до розвитку в соціології «м'яких», культурологічних підходів до відображення соціальних процесів?

Суперечностей тут немає. Зв'язки і стосунки між людьми, які беруть участь у житті суспільства, існують об'єктивно і відмінити їх не можна. При всій індивід. специфіці проявів таких стосунків у конкретних випадках вони визначаються обставинами, які лежать за межами особистого досвіду. Виявляючи закономірності, ми відволікаємось (абстрагуємося) від цілей і умов здійснення кожного окремого акту пед. впливу, від конкретних пед. ситуацій, від намірів залучених до пед. діяльності людей. Розкриваються об'єктивно існуючі, постійні, незмінні риси процесу в цілому. Показником закономірності будь-якого зв'язку є його причинно-наслідковий характер. Таким є зв'язок між методами, які застосовуються у навч. процесі, і одержуваними результатами, між ступенем складності навч. матеріалу і якістю його засвоєння школярами тощо.

Існуючі в навч.-виховному процесі зв'язки відносять до закономірностей також за ознаками всезагальності, тобто прояву їх у роботі будь-якого вчителя, і повторюваності. Повторюваність означає здатність зв'язку відтворюватися в аналогічних ситуаціях, інакше кажучи, ставати джерелом буденної і творчої роботи учителя з учнями. Основна форма представлення пед. закономірностей — це словесні описи. Що стосується їхнього математичного відображення, то складність пед. явищ накладає на їхнє кількісне уявлення певні обмеження.

У педагогіці останнім часом виявлено і сформульовано низку загальних закономірних зв'язків, що існують в пед. діяльності. Однак передчасно говорити про їх чітку систему, оскільки, поперше, деякі з виділених положень, на наш погляд, не можна підносити до рангу законів, тому що вони виражають не внутрішні, а зовнішні, не стійкі, а варіативні зв'язки. Вони іноді відображають не функціонування і розвиток, а лише структуру пед. процесу. Тому обмежимося розглядом змісту лише тих законів і закономірностей, які виділяють багато дослідників (Ю. Бабанський, В. Заг'язінський, В. Краєвський, І. Лернер, І. Малафєй, М. Махмутов, І. Підласий, М. Скаткін та ін.).

Закон соціальної обумовленості цілей, змісту і методів навчання розкриває об'єктивний процес визначального впливу суспільних відносин, соціального устрою на формування всіх елементів виховання і навчання. Йдеться про те, щоб, використовуючи даний закон, повно і оптимально перевести соціальне замовлення на рівень пед. засобів і методів.

Закон взаємозумовленості навчання, виховання і діяльності учнів розкриває співвідношен-

ня між пед. керівництвом і розвитком власної активності учнів, між способами організації навчання і його результатами.

Закон цілісності і єдності пед. процесу розкриває співвідношення частини і цілого в пед. процесі, обумовлює необхідність гармонічної єдності раціонального, емоційного, повідомлюючого і пошукового, змістового, операційного і мотиваційного компонентів у навчанні.

Закон єдності і взаємообумовленості індивідуальної та групової організації навч. діяльності розглядає закономірності навчання як вираження дії законів у конкретних умовах. Це об'єктивні, істотні, стійкі зв'язки між складовими частинами, які повторюються компонентами процесу навчання. Особливість поняття «закономірності» в дидактиці полягає в тому, що ці зв'язки, залежності компонентів процесу навчання носять переважно ймовірно-статистичний характер. Частина з них діє завжди, незалежно від дій учасників і умов процесу, напр.: цілі і зміст навчання залежать від вимог суспільства до рівня освіченості учасників. Більша ж частина закономірностей виявляється як тенденція, тобто не в кожному окремому випадку, а в статистичному ряду, в певній множині випадків. Це є характерним для всіх соціальних процесів, також і для процесу навчання, оскільки він залежить від множини чинників: свідомої діяльності учителя і учнів, культурних, матеріальних умов тощо.

Багато закономірностей навчання виявляються дослідним, емпіричним шляхом, і таким чином навчання може будуватися на основі досвіду, так би мовити, за здоровим глуздом. Однак побудова ефективних систем навчання, ускладнення процесу навчання із включенням нових дидактичних засобів вимагає теор. знання про закони, згідно з якими відбувається процес навчання.

Виділяють зовнішні і внутрішні закономірності процесу навчання. Перші характеризують залежність навчання від соціальних процесів і умов: соціально-економічної, політ. ситуації, рівня культури, потреб суспільства в певному типі особистості й рівні освіти. До внутрішніх закономірностей процесу навчання належать зв'язки між його компонентами: цілями, змістом, методами, засобами, формами. Інакше кажучи, це залежність між викладачами, навчанням і матеріалом, що вивчається. Таких закономірностей в пед. науці встановлено досить багато, більша частина з них діє лише при створенні обов'язкових умов навчання. Назвемо деякі з них.

Існує закономірний зв'язок між навчанням і вихованням: навч. діяльність викладача переважно носить виховуючий характер. Виховний вплив його залежить від низки умов, у яких відбувається навчання. Опис цих умов характеризує часткову прояви вказаної закономірності.

Друга закономірність говорить про те, що є залежність між взаємодією учителя та учня і результатами навчання. Згідно з цим положенням навчання не може відбутися, якщо немає взаємоумовленої діяльності учасників процесу навчання, відсутня їхня єдність. Можна назвати ще деякі закономірності, які виявляються в навчанні за наявності певних умов.

Міцність засвоєння навч. матеріалу залежить від систематичного прямого і відстроченого повторення вивченого, від включення його до раніше пройденого і до нового матеріалу.

Формування понять у свідомості учнів чи студентів може відбутися в тому випадку, коли буде організована спеціальна пізнавальна діяльність із виділення істотних ознак, явищ, об'єктів, операцій із співставлення і розмежування понять, із встановлення їхнього змісту, обсягу тощо.

Вказані закономірності підкреслюють одну важливу пед. істину, суть якої полягає в тому, що результати навчання і виховання особистості залежать від характеру діяльності, до якої долучається учень. Саме тому вони слугують базою для опрацювання системи стратегічних ідей, які становлять ядро сучасної пед. концепції навчання.

Пед. наука зосереджує увагу на пізнанні об'єктивних законів і закономірностей навчання, на організації навч.-виховного процесу згідно з їх вимогами. Розвиток педагогіки, дедалі більше заглиблення в суть пед. закону створює можливість своєчасного усунення суперечностей між вимогами соціального життя, виробництва і організацією освіти, навчання, виховання молоді, вимогами гармонійного розвитку дітей і організацією пед. процесу.

Лит.: 1. Малафєйк І. В. Дидактика. — К., 2005; 2. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс. — М., 2001.

С. У. Гончаренко

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ОСВІТУ — сукупність правових норм, що визначають засади, принципи, стандарти надання освітніх послуг закладами освіти всіх типів та форм власності. Законодавче визначення нац. політики в освіті забезпечують Конституція України; закони «Про освіту» (у редакції 1996 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Про вищу освіту» (2002 р.); міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР України; укази Президента України та постанови КМ України з питань освіти; Держ. нац. програма «Освіта» («Україна XXI століття»), схвалена Першим з'їздом пед. працівників України у 1992 р. і затверджена постановою КМ України у 1993 р.; Нац. доктрина розвитку освіти України, схвалена II Всеукр. з'їздом пра-